

Szakmai beszámoló

Egyéni különbségek és érzelmek az idegennyelv-tanulás folyamatában: többperspektívás megközelítés

129149

2018. 10. 01. – 2023. 07. 31.

1. A célok megvalósítása

Kutatásunk szakmai célkitűzéseit maradéktalanul sikerült teljesítenünk, annak ellenére, hogy a megvalósítást nehezítette a COVID-19 világjárvány és az iskolák bezárása. Pályázatunkban arra vállalkoztunk, hogy olyan vizsgálatot végezzünk, amely hozzájárulhat a magyar iskolákban folyó nyelvoktatás színvonalának javításához, ehhez egy olyan kutatási programot hajtottunk végre, amelyben feltártuk a középiskolai diákok nyelvtanulással kapcsolatos legfontosabb egyéni változóit, valamint a tanárok véleményét ezekről a változókról és a nyelvtanítási folyamatokról. Kutatásunkban a következő konstruktumok mérésére vállalkoztunk: a nyelvelsajátítás során tapasztalható nyelvtanulási motiváció, tanulói autonómia, énhatékonyság és érzelmek. A kutatás célja az volt, hogy 1) olyan kvantitatív és kvalitatív eszközöket hozzon létre és validáljon, melyek megbízhatóan használhatók a konstruktumok mérésére, 2) megvizsgálja az egyéni változók szerepét a feladatok és a nyelvtanulási folyamat tekintetében, feltárva a köztük lévő kapcsolatokat a nyelvtanuló és a nyelvtanár szempontjából is, és 3) rávilágítson a kapcsolatok longitudinális változásaira.

A feladatok elvégzéséről az éves jelentésekben és a publikációkban, konferencia előadásokban részletesen beszámoltunk, ezért a következőkben a kutatási program legjelentősebb és a nemzetközi kutatási tevékenységben is újnak számító elméleti és empirikus eredményeit tekintjük át.

A kutatási program során a kutatócsoport összetétele részben változott. Öveges Enikő (egyetemi docens, szenior kutató) a kutatási program megvalósításának második évében megbetegedett, majd a kutatás befejezése előtt elhunyt. Személye pótolhatatlan veszteséget jelentett. 2020 tavaszán kialakult világjárvány tovább nehezítette a kutatási programunk megvalósítását, ezért kértük a program futamidejének meghosszabbítását, amelyet a NKFI Hivatal engedélyezett.

2. A kutatás eredményei

A kutatás legfontosabb eredményeit a kutatási kérdések és részprojektek megvalósítása alapján foglaljuk össze.

2.1. A kérdőíves és a kvalitatív adatok összevetése és összetett elemzése

Kutatásunk első lépéseként két adatgyűjtő eszközt fejlesztettünk a középiskolákban angolul tanuló diákok fontos egyéni különbségeinek felmérésére. Egyrészt, készítettünk egy sztenderdizált kérdőívet, amely segítségével önbevallásos alapon fel tudtuk mérni a diákok autonómiáját, motivációját, énhatékonyságát és nyelvtanulási érzelmeit. Másrészt pedig összeállítottunk és próbainterjúk során tökéletesítettünk egy interjútervet, amely segítségével angoltanároktól tudtunk adatokat gyűjteni a tanulói egyéni különbségekről. A tudományterületünkön érvényes open science elvárásoknak megfelelően mindkét adatgyűjtő eszközt elhelyeztünk az iris-database.org adatbázisban.

Országos nagymintás adatfelvételünk számos új eredménnyel gazdagította az egyéni különbségek vizsgálatát hazai és nemzetközi szinten is, és megerősítette azokat a korábbi hipotéziseket, amelyek alapján komplex, dinamikus kapcsolat létezik a változók között, illetve a tanulói és tanári munka viszonyában is. A tanulói kérdőíves adatokat (N = 1,129) többváltozós statisztikai eljárásoknak vetettük alá, amelyek közül a komplex klaszterelemzés segítségével jutottunk új és előremutató eredményekhez. Abszolút újdonságnak számító eredmény, hogy számos nyelvtanulással kapcsolatos pozitív és negatív érzelmek kapcsolatát vizsgáltuk a nyelvtanulási motivációval (mennyi erőfeszítést fektetnek a diákok az angol nyelv tanulásába), az autonómiával (mennyire önállóak) és az énhatékonysággal (mennyire gondolják, hogy az angoltanulással kapcsolatos feladatokat meg tudják csinálni) függvényében. Kvantitatív eredményeink alapján megnyugtató eredmény, hogy az érzelmek - a résztvevő diákok átlagai alapján - kialakított sorrendjében a pozitív érzelmek rendre megelőzik a negatívakat, hiszen az érzelmek sorrendje a következőképpen alakult: remény, élvezet, büszkeség, kíváncsiság, szégyen, szorongás, zavarodottság, unalom és apátia. A tanári interjúk alapján (N = 32) viszonylag egyértelmű kép rajzolódik ki az érzelmek szerepéről az nyelvtanítás során: a pozitív érzelmek támogatják, a negatív érzelmek pedig hátráltatják a tanítás-tanulási folyamatokat. A kérdőíves eredmények ennek a véleménynek részben ellentmondanak: negatív, de aktiváló érzelmek pozitívan befolyásolhatják a diákok motivációját.

A nyelvtanulási autonómiával kapcsolatban újdonságnak számít az az eredményünk, hogy a tanulók autonóm tanulási viselkedése az osztálytermi tanuláshoz köthető önállóságot írja le, míg a technológiai autonóm használata az osztálytermen kívüli nyelvhasználathoz kapcsolódik. A két folyamat különbözősége többek között abban ragadható meg, hogy különböző hatásmechanizmusok irányítják azokat: a tanulók autonóm tanulási viselkedését a motivációjuk határozza meg, míg a technológiai autonómiát a saját énhatékonyságukról kialakított képzetek. Továbbá, jelentős iskolák közötti különbségeket találtunk, ami azt jelenti, hogy az alkalmazott

nyelvészeti elméleteket jelentősen befolyásolhatják kontextuális változók, mint például az adott iskola kultúrája.

A tanulói motiváció kapcsán legfontosabb eredményként tovább finomítottuk a motivációs folyamatok jellemzését tanulói háttérváltozók segítségével. Legérdekesebb eredményeink, hogy a budapesti mintába került középiskolások szignifikánsan alacsonyabb motivációról és szignifikánsan rosszabb nyelvtanulási élményekről számoltak be, mint nyugat- vagy kelet-magyarországi középiskolákban tanulók. Ezek az eredmények ellentmondanak korábbi vizsgálatokban találtaknak, ezért további kutatásoknak kell feltárniuk a lehetséges okokat.

2.2. A hosszanti vizsgálat legfontosabb eredményei

A projekt záró évében, a hosszanti adatok további elemzéséhez a nyelvtanulási motiváció, az énhatékonyságra vonatkozó képzetek és a nyelvtanulással kapcsolatos érzelmek változásait vizsgáltuk meg részletesebben, beleértve az élvezetet, a reményt, a büszkeséget, a kíváncsiságot, a szorongást, az unalmat, az apátiát, a zavarodottságot és a szégyent. Ehhez a Komplex dinamikus rendszerek elméletét vettük alapul, azért hogy a felsorolt egyéni különbségek esetleges nemlineáris fluktuációit is figyelembe vegyük. A hosszanti kutatásunkhoz ugyanazon kérdőív segítségével négy féléven keresztül négy alkalommal gyűjtöttünk adatokat magyar középiskolákban 101 angol nyelvet tanuló résztvevőtől. Az elemzéséhez látens növekedési modellezést használtunk a vizsgált egyéni különbségekben bekövetkezett változások kimutatására. Ezt dinamikus klaszteranalízissel egészítettük ki, hogy azonosítsuk a tanulók pályáinak trendjeit ezekkel a változókkal kapcsolatban. Eredményeink azt mutatják, hogy a nyelvtanulási tapasztalat lineárisan változott, amíg a tanulók énhatékonysága négyzetes módon (viszonylag gyorsan) erősödött; a negatív érzelmek fluktuációit azonban inkább a nemlinearitás jellemezte, amely képlékenységre utal. Ez az eredmény arra enged következtetni, hogy a nyelvtanulás során érdemes figyelmet szánni a negatív érzelmek csillapítására és elkerülni azok stabilizálódását, hogy a nyelvtanulás folyamata valóban pozitív élmény lehessen.

Hosszanti adatainkon mérési invariancia elemzéseket is végeztünk, vagyis bizonyítékot kerestünk arra, hogy az adatainkban észlelt változást nem a mérőeszköz képlékenysége (a konstruktum nem megfelelő meghatározása) okozza, hanem valóban időbeli változást tükröznek. Eredményeink arra utalnak, hogy a kérdőív segítségével valóban változásokat sikerült azonosítanunk és nem mérési pontatlanságból adódtak. Ezzel is alátámasztva mérőeszközünk validitását.

2.3. Feladatalapú kutatás eredményei

A 2020/21 őszi félév elején két írásbeli narratív feladat segítségével gyűjtöttünk adatokat 52 tanulótól. Az előzetesen kipróbált írásbeli narratív feladatok során a diákoknak vagy egy kész, képek által ábrázolt történetet kellett írásban megfogalmazniuk, vagy pedig egy hasonló cím alapján szabadon írhattak történetet. Az írásbeli narratív feladatok megoldása után a diákokat egy rövid kérdőív kitöltésére is felkértük. Ebben a kérdőívben az osztálytermi kérdőív skáláinak egy itemre redukált változata szerepelt, a tanulói bevonódás (flow élmény) mértékére vonatkozó állítások mellett. Ezt a kérdőívet a többi mérőeszközzel együtt az első év során alakítottuk ki.

Az írott narratívák digitalizálását nyelvi elemzés követte, és az így kapott nyelvi adatokat igyekeztük összefüggésbe hozni a kérdőíves adatokkal. Az elemzés során kapcsolatot találtunk a diákok által kifejezett érzelmek, énhatékonysági képzetek és a bevonódás mértéke között, valamint a létrehozott szövegek bizonyos aspektusai (például a szavak száma, a hibák aránya) között. Legfontosabb eredményeink e tekintetben azt mutatják, hogy a negatív érzelmek alacsony szintje, erősebb flow élmények és a nagyobb énhatékonyság mellett hosszabb szövegeket alkottak a diákok, ugyanakkor negatív összefüggés állt fenn a szövegben azonosított hibák aránya és az énhatékonyság között. Továbbá a flow élménnyel jellemezhető diákok esetében a pozitív érzelmek korreláltak pozitívan a létrehozott szöveg hosszával.

2.4. Osztálytermi megfigyelés eredményei

Magyarországon eddig hiányoztak a naprakész megfigyelési adatok és ismeretek arról, hogy mi történik az angol tantermekben, mivel nem könnyű a tanárok megfigyelési adataihoz hozzájutni. Ezért a kutatásunk egyik célja volt, hogy valós időben gyűjtsünk adatokat az osztálytermi folyamatokról, és képet kapjunk az angol nyelvtanítás jellemzőiről. A megvalósítás érdekében egy olyan megfigyelési eszközt terveztünk, amely a tanári inputot, a tanulói outputot, az oktatási formákat, az információáramlást és a nyelvhasználatot mérte az osztályteremben. Eredményeinket 19 tanár 47 órája alapján foglaljuk össze.

Eredményeink azt mutatják, hogy a tanárok sokféle inputot használtak: főként nyelvi alapú tevékenységeket és néhány valós életből vett kommunikációs feladatot. Ezzel szemben az output kevésbé volt változatos. A pedagógiai megközelítést tekintve a nyelvtan-központú oktatás, ahol a nyelvi formák, nem pedig a jelentés és funkció állnak a középpontban, dominált a jelentésalapú tanítással szemben; néhány esetben azonban feladatalapú vagy feladattal támogatott nyelvtanulást is alkalmaztak a tanárok. A modalitást tekintve a frontális, az egyéni és a páros munka hasonló mértékben volt kimutatható, míg a csoportos munka kevésbé volt gyakori. Az általunk megfigyelt órákon a célnyelv dominált, az anyanyelvet a tanár segítő eszközként, a diákok pedig elkerülő stratégiaként használták. A legtöbb osztályban nem volt differenciálás, de ez a viszonylag homogén csoportok részvételével is magyarázható. Nyilvánvaló, hogy az eredmények számos kérdést vetnek fel a jövőre nézve azzal kapcsolatban, hogy miért voltak megfigyelhetők bizonyos jelenségek, és hogy maguk a tanárok hogyan látják ezeket a folyamatokat. Az is kérdéses, hogy a

feladatalapú (vagy feladattal támogatott) tanítás több elemét hogyan lehetne beépíteni a középiskolai nyelvoktatásba.

3. Networking és disszemináció

Kutatási eredményeink közzétételét különböző szinteken valósítottuk meg, hogy ezáltal minél szélesebb kört szólíthassunk meg. Részt vettünk mind hazai, mind nemzetközi konferenciákon melyek egy része alkalmazott nyelvészeti, másik része neveléstudományi jellegű volt. Tanulmányainkat mind hazai, mind külföldi alkalmazott nyelvészeti és pedagógiai vonatkozású folyóiratokban, kötetekben és konferenciaközleményekben, mind magyar, mind angol nyelven tettük közzé.

Nagy sikernek könyveljük el, hogy szerződést kötött velünk az egyik legfontosabb kiadó a nemzetközi alkalmazott nyelvészet tudományterületen, az angol Multilingual Matters kiadó, hogy eredményeinkről egy monográfiában számoljunk be. Kötetünk megjelenés alatt áll.

A kutatási program megvalósítása lehetővé tette részvételünket rangos nemzetközi konferenciákon, ahol tovább tudtuk építeni a kapcsolatrendszerünket. Ennek eredményeként Sarah Mercer, a grazi egyetem professzorasszonya a kutatócsoport több tagját meghívta készülő Európai Horizont pályázatába (COST Networking). Illetve, Mirosław Pawlak, professzor, Adam Miczkiewicz Egyetem, ERC pályázatában is helyett kaptunk kutatási résztémával. Sajnos ez utóbbi pályázat egyelőre nem volt sikeres.

Fontosnak tartottunk, hogy az angoltanárok közösségével megosszuk a kutatási eredményeinket és meghallgassuk az azokkal kapcsolatos visszajelzéseket. Ezért kutatásunk utolsó teljes évében workshopot szerveztünk, amelyre a kutatásunkban résztvevő angoltanárok mellett a lehető legnagyobb körből vártunk jelentkezőket, nemcsak angol, hanem más idegen nyelvet oktatókat is. A legfontosabb eredményeinket röviden bemutató előadások után egy kerekasztal beszélgetéssel zárult az esemény, ahol megvitattuk a kutatás lehetséges folytatását, az osztályon belüli és kívüli nyelvtanulás kihívásait, a tanárképzés feladatait és a feladattal támogatott nyelvoktatás lehetőségeit. A résztvevők visszajelzései azt mutatták, hogy a záróesemény hasznos volt.

4. Összefoglalás

A kutatásunk olyan eredményekkel szolgál, amelyek közvetlenül felhasználhatók az angol nyelvtanítás és angoltanárképzés területein. Eredményeink gazdagítják a hazai és nemzetközi alkalmazott nyelvészeti és nyelvpedagógia tudományterületeit. További kutatásokra ösztönöz.